

Kiezen voor vrede

Vrede en oorlog, oorlog en vrede: in die wirwar moeten wij leven. Wij hier kiezen hopelijk voor vrede, maar worden onrustig gemaakt door de vraag of dat echt mogelijk is. Er is immers zoveel onvrede en oorlog om ons heen en ook in ons eigen hoofd en hart. En er zijn zoveel goede zaken waarvoor we willen strijden. Hoort oorlog niet even onvermijdelijk bij de mens als ziekte en dood bij ons horen? Ons menselijk tekort eindigt inderdaad altijd in die wirwar: zoveel moois en zoveel ontmoedigends tezamen.

Wij hier in het Westen zijn al meer dan drieënzeventig jaar min of meer gevrijwaard van oorlog, maar ten koste van wat? De ellende lijkt zich soms alleen maar naar het Oosten verplaatst te hebben, en wij in het welvarende Westen gaan in dat proces bepaald niet vrijuit. Wij lijken er voortaan minder op bedacht land van anderen te veroveren dan om eigen land land tegen vreemden en vluchtelingen te beschermen, en - ingrijpender nog - de duurzaamheid van dat land, en de kwaliteit van de lucht erboven te waarborgen. Ook daarover voeren we oorlog en hopen we op vrede.

Hoe dan ook, vrede en oorlog of, zo men wil, goed en kwaad blijven het oerprobleem van de mensheid. Dat vertelt de Bijbel ons vanaf het scheppingsverhaal en in het evangelie horen we Jezus zelfs zeggen (Mt. 7) dat wij mensen slecht zijn. Dat gebeurt gelukkig maar één keer; godzijdank gelooft Jezus, net als de gehele heilige Schrift, vooral in onze mogelijkheid tot goedheid, tot vrede. Toch moet ook hij als Joodse gelovige de psalm gebeden hebben: 'al mijn ongerechtigheden, wis zij uit'.

Daarnet hebben we Jesaja over oorlog horen spreken en Jezus over vrede. Niet om het zogeheten Oude Testament tegenover het Nieuwe te plaatsen, of het Jodendom tegenover het Christendom: alsof wij hogere idealen zouden koesteren over oorlog en vrede dan zij. Daarover geven zowel de geschiedenis als de Bijbel ons groot ongelijk. Het evangelie gaat weliswaar heel ver met de opdracht je vijanden lief te hebben, maar dat mogen we ook zien als een behorend tot het visioen van de profeet Jesaja over de koning van de vrede waarmee wij hier kerstmis vieren. De oorlogstekst van vandaag, van Jesaja, waarin God zelf zijn legers aanvoert, laat ons vooral de tegenstrijdige gevoelens zien die oorlog in mensen opwekt: na de treurigheid van die vreselijke zin: 'de lijken liggen als vuil op straat', maakt de profeet van de nood een deugd en zingt hij zijn trots op de militairen met hun trotse strijdvaan, hun mooie uniformen, hun prachtige wapens, mannen die niet moe zijn, niet struikelen, hij wordt lyrisch over hun krijgsverrichtingen. De dieren, de zee, Gods hele schepping gaat mee doen. Wij doen iets dergelijks met onze parades, taptoes, onze spannende oorlogsfilms. Soms zegenen we de wapens zelfs. Wij vinden het oorlogje spelen ook best leuk. Een wirwar opnieuw. Wat doen we ermee? Pacifist worden misschien, of geweldloze weerstand plegen, dienstweigeren als dat nog zou kunnen? Maar we moeten onszelf toch ook kunnen verdedigen? We komen er nooit helemaal uit. Wij dragen een oerel van oorlog en een oerel van vrede in ons mee.

Toch kan het evangelie ons hier wat verder helpen. Daar wordt met name op drie momenten heel nadrukkelijk over vrede gesproken, op voor ons zeer herkenbare momenten. Het mooiste direct al in het begin, in de kerstnacht, wanneer engelenkoren vrede op aarde aankondigen. Daar is vrede nog vooral verlangen. Op kerstmis vieren we samen een visioen van vrede rond moeder en kind. Dat is voor de meesten van ons gemakkelijk invoelbaar omdat we daar als kind iets van hebben meegemaakt, die vrede en veiligheid van het begin, dat paradijsje dat we met kerstmis op de hele wereld projecteren. Vrede op aarde is een samenvatting van alle menselijk verlangen. Wij vieren het hier met ons open huis, één dag, maar wat een dag! Kerstmis als vredefeest is natuurlijk een godsgeschenk, hoewel de evangelisten aan wie wij de kerstverhalen danken vreemd zouden hebben opgekeken van onze kerstviering. Want het verhaal over het pasgeboren kind en zijn moeder loopt uit op één van de afschuwelijkste episodes uit de hele Bijbel, de kindermoord in dat stadje van de vrede. Oorlog ook met kerstmis, wat een wirwar inderdaad.

Het is duidelijk dat we het niet alleen van ons visioen van vrede moeten hebben. Het tweede moment waarop het evangelie vrede centraal stelt is op Paasmorgen. Dan is vrede niet langer verlangen maar wordt een oproep tot opstaan, tot handelen en menslievendheid. De eerste onverwachte woorden die de verrezen Jezus aan zijn angstige, bij elkaar schuilende leerlingen zegt zijn: 'Vrede zij met jullie: Als jullie iemands zonden vergeven, dan zijn ze vergeven; vergeven jullie ze niet, dan zijn ze niet vergeven'. Het allereerste vredeswerk is vergeving, de vijand tegemoet treden. Niet de wapens neerleggen, niet onderhandelen, maar veel zinniger en ook diepzinniger: de ander van binnen uit proberen te begrijpen - tegenwoordig zouden we misschien spreken van empathie.

Vergeving is op Pasen, na het verschrikkelijke Golgotha, de eerste stap naar duurzame vrede. 'Je vijanden liefhebben' noemt Jezus die houding ook. Maar als er geen spijt en geen berouw zijn, hoeven we ook niet te vergeven. Pasen is het feest van de vredesvorst, die opstaat, vrede boven alles stelt, maar die ook weet dat vrede veroverd moet worden op wat hij de 'heerser van deze wereld' noemt, op zelfzucht, hebzucht, oorlogszucht. Wanneer het over deze vijand gaat, aarzelt Lucas, de kerst-evangelist van 'vrede op aarde', niet Jezus te laten zeggen: 'Denken jullie dat ik gekomen ben om vrede te brengen op aarde? Helemaal niet, zeg ik jullie. Vanaf heden [...] zal de vader tegenover zijn zoon staan en de zoon tegenover zijn vader, de moeder zal tegenover haar dochter en de dochter tegenover haar moeder' (Luc. 12, 49-53). En in plaats van die gezinsleden kunnen we ook denken aan groepen van mensen, partijen, landen, kerken zelfs. Als de keuze voor het kwaad duidelijk is, vergeef dat niet, pleeg weerstand, als het even kan geweldloze weerstand. En daarmee belanden we ook midden in de even moeilijke als riskante vraag wat goed is en wat kwaad. Raken we weer in de wirwar. Hoe komen we daar uit? Het is duidelijk dat er nog iets meer moet gebeuren.

En dat gebeurt ook. De dag waarop het duidelijker wordt, waarop we geholpen worden in onze wirwar, noemen wij Pinksteren, vijftig dagen na Pasen. Over Pinksteren gaat de tekst die we zojuist gehoord hebben, de rede van Jezus op de avond voor zijn sterven, wanneer zoals hij zegt, 'de heerser van de wereld al onderweg is'. Dan spreekt hij de grote belofte uit over wat er na zijn dood zal gebeuren: 'De heilige Geest die de Vader jullie namens mij zenden zal, zal jullie alles duidelijk maken wat ik tegen jullie gezegd heb. Ik laat jullie vrede na: mijn vrede geef ik jullie, zoals de wereld die niet geven kan'. De vrede die hij schenkt, nalaat als zijn erfenis, is de Heilige Geest: de geest die zijn verrijzenis voltooit, zijn verrijzenis is: de geest die in ieder van ons, en in onze samenleving zijn intrek wil nemen, de geest die kiest voor vrede en tegen oorlog, de geest van de Vredesvorst die opstaat tegen de 'heerser van deze wereld', tegen de slechte geest, die altijd onderweg is, die geen weet heeft van menslievendheid. Op Pinksteren wordt vrede een zaak van keuze tussen de goede en de kwade geest.

Daarover gaan alle verhalen uit de Bijbel die wij hier lezen. In de retraites die ik vroeger gedaan heb werd dat 'onderscheiding der geesten' genoemd: heel fundamenteel, heel eenvoudig en tegelijk gecompliceerd, omdat goed en kwaad, licht en donker, oorlog en vrede steeds weer door elkaar heen lopen, zelfs elkaars gedaanten aan kunnen nemen. Oefenen dus, niet bang zijn, kiezen, van keuze veranderen als het moet. De slechte maar ook de goede geest zijn bewegelijk. Wie vandaag nog denkt en kiest zoals tien of twintig jaar geleden heeft niet geleefd. Het belangrijkste blijft je niet aan de opdracht tot denken en kiezen te onttrekken. Op de Helper, de vrede schenkende Helper te blijven vertrouwen.

Ook de evangelisten weten hoe moeilijk en ingewikkeld dat is, ze scheppen in hun verbeelding daarom een soort slotscène, waarin definitief gekozen wordt tussen goed en kwaad, waarin ze de Eeuwige zelf de sleutel van alle vrede laten openbaren: 'Ik had honger en jullie gaven mij te eten, ik had dorst en jullie gaven mij te drinken, ik was vreemdeling en jullie namen mij op [...] Want alles wat jullie gedaan hebben voor een van de onaanzienlijksten van mijn broeders of zusters, dat hebben jullie aan mij gedaan'. Dat is het slotaccord van het evangelie, een beschrijving van wat godsdienst eigenlijk is of zou moeten zijn: menslievendheid die boven alle vragen over oorlog en vrede, boven alle wirwar uitreikt. Eerst zorgen voor de armen! Eerst zorgen voor de vreemdelingen! Dan kies je voor het goede, ben je bezig oorlog uit te bannen, dan ben je vrede stichter. Als je zo leeft, leef je in Gods geest, de geest van Jezus van Nazareth, de geest van zoveel goede mensen voor en na hem: Eerst zorgen voor de armen! Eerst zorgen voor de vreemdeling! Alleen in die geest, die keuze, kun je het uithouden in de wirwar die een mensenleven onvermijdelijk vaak blijven zal. Alleen in die geest is er hoop dat we steeds meer vrede op aarde zullen zien.

Zo zouden we moeten leven, in de Liefde die God zelf is. Die keuze is de bijdrage die godsdienst aan het ontstaan van vrede op aarde kan leveren. Eerst de armen, eerst de vreemdelingen. En vergeet niet dat ieder van ons op zijn of haar wijze soms ook tot de minstens, tot de armen behoort, en dat wij allemaal vreemdelingen op aarde zijn. Anders zouden wij die boodschap van het evangelie niet kunnen begrijpen. De ervaring van wat vrede is kan alleen geschonken worden aan mensen die liefde kunnen geven en ook om liefde durven vragen. Wat wij in een bijeenkomst als deze steeds weer proberen te doen, is samen die ruimte scheppen, in onze eigen ziel, en in de ziel van onze gemeenschap, in het vertrouwen dat we straks ook in ons maatschappelijk bestaan vrede stichters zullen zijn.

Ik stel u voor om op deze vredesavond in die geest samen brood en wijn te delen.

Henk Hillenaar

We lezen: Jesaja 5: 15-30 en Johannes 14: 24-31